

УДК 050.488(497.1)''18''
323.1(497.1)''18''
327.39(=16)(497.1)''18''

Урош З. Ђурковић*

Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

НЕРАЗМРСИВО ИДЕОЛОШКО-ИДЕНТИТЕТСКО КЛУПКО

(Горан Корунковић, *Музе идеологије: обликовање
националних идентитета у Подунавки и Даници илирској*,
Институт за књижевност и уметност. Београд,
2020, 277 стр.)

„Читање новина је попут читања романа чији аутор
више не намјерава створити кохерентан заплет.”
Бенедикт Андерсон, *Нација: замишљена заједница*

Уколико се читање новина доживи заиста онако како је речено у чувеној Андерсоновој студији, онда читање монографије о периодици може представљати управо покушај проналажења *кохерентног заплета*. Тај заплет би овде био, јасно је, национални идентитет. Међутим, чак и када циљ долажења до кохерентног заплета није сасвим остварив, реактуелизовање гласова неког минулог времена представља драгоцен подухват који вишеструко надилази, иначе потребно и темељно урађено, сáмо прикупљање и представљање истраживачке грађе. То је изузетна одлика нове књиге Горана Корунковића: иза наслова који делује неатрактивно лаичком читаоцу, налази се не само ваљан „одговор на тему”, већ сасвим динамичан преплет идеја о формирању осећаја припадности и (над)националне самосвести на српско-хрватском културном простору 19. века. Странице *Подунавке*, једног од најстаријих српских књижевних

* uros.durkovic@gmail.com

часописа и *Данице илирске*, првог хрватског књижевног гласила, крију, стога, не само кодове за разумевање обликовања националних идентитета, већ и панораму једног удаљеног, а и даље живог доба, чије преображене опсесије доспевају до савремености.

С обзиром на вредносно и жанровски разнородне текстове, као и специфичности проучавања периодичних публикација, Коруновић своје истраживање утемељује на више основа. Унутрашњи приступ, како је и сам аутор приметио, у сусрету са овако хетерогеном грађом, није довољан. Тако су *Музе идеологије* методолошки профилисане као имаголошка, књижевнoисторијска, компаратистичка и херменеутичка студија. Међутим, могуће одреднице се ту не завршавају, већ се отварају ка пољу најразличитијих теоријских перспектива: од часописа као посебног израза *колективног памћења* и студија сећања, преко проучавања феномена *nation building*-а и идеологије, све до филолошки обазривих презентовања историје језичке политике или проучавања утицаја европске мисли у јужнословенском контексту (Хердер, Хегел, али и Колар, Шафарик). У теоријском ходу наведених перспектива отварају се и нека наизглед успутна, а изузетно важна питања, попут граница литерарности, дијалектике романтизма и просветитељства или, што је можда и најподстицајније, па и још недовољно расветљено на јужнословенском простору, консолидовање српског, односно, хрватског политичког и културног јавног мњења у деветнаестом веку. Имајући то у виду, јасно је да резултати Коруновићевих истраживања превазилазе сферу филологије и проширују се на друге науке, попут историје, антропологије, социологије и политикологије.

Разлике, сличности и прожимања између *Подунавке* и *Данице илирске*, приказани су у неочекивано живом стилу који вишеструко награђује пажљиве читаоце. Коруновић суверено разбија идеју монолитности, древности и саморазумљивости идентитета и, уз помоћ дијахроног прегледа, показује сложеност и понекад противречност различитих дискурзивних пракси које учествују у обликовању идеје националне припадности. Програми листова и уређивачке политике нису, дакле, уједначени, иако се могу запазити извесне тенденције које су присутније од других. Уз то, компаративна анализа прилога из периодике показује још једном како је за успостављање замисли сопствене заједнице неопходно и диференцирање у односу на друге. Овај, „искључујући” карактер нације, важно је споменути, нема нужно негативан предзнак, већ се сагледава у контексту општеополних, револуционарних стремљења, којима припадају и јужнословенски простори (191). Посебно је, с тим у вези, важно разматрати како су идеје нације повезане са дистанцирањем, односно, приближавањем различитим

оновременим државним ентитетима и центрима моћи. Исти национални, еманципаторски или државотворни циљеви могли су бити замишљани како кроз различите идеолошке комплексе, тако и различите поетике и вредносне системе. На страницама *Подунавке* и *Данице илирске* могу се, стога, пронаћи не само национално афирмишући прилози, већ и текстови са значајним полемичким потенцијалом. Ваља се у том светлу сетити не само добро познате полемике између Вука и његових неистомишљеника, где би се овом приликом могла истаћи као репрезентативна полемика између Стерије и Бранка Радичевића (88), него и незанемарљивих разлика између српског и хрватског доживљаја панславизма и илиризма. И као што припадност нацији представља и успостављање релације према другима, тако подразумева и отварање питања опсега регионалних идентитета, који могу имати и своју историјску перспективизацију. То је још један доказ промишљености аутора монографије: кроз призме оба листа не показује се само дијалектика националног, већ и њене многобројне последице, попут одређивања односа према наднационалном. На пример, апострофирање засебности „словенско-илирских колективитета” Људевита Гаја (115) може имати посебну важност у генези размишљања о јужнословенској узајамности, која би чак могла да се прати и као део предисторије југословенског пројекта. Часописи су ту и полигон идеолошког деловања и прегледни израз потреба неког времена.

С тим у вези *Музе идеологије* нуде читаву колекцију дискурзивних стратегија на основу којих се може формирати национална свест. Оне су готово увек, али не искључиво, књижевне природе: од мита о златном добу и хероизације средњовековне прошлости, све до персонификовања (врлина) домовине и чак специфичности пејзажа у родољубивом стваралаштву. У контексту српског националног идентитета, посебно место заузимају, наравно, смрт Стефана Душана и последице Косовског боја, које Коруновић сагледава у контексту истраживања Ентонија Смита: „историјски порази добијају генеративну снагу у процесима одржавања јединствености заједнице, истовремено се задржавајући у свести као искуство које одише славом и које се као такво може објавити и у новим историјским ситуацијама” (76). Само наизглед парадоксално, оно што поседује највећу вредност за интегрисање заједнице, не представља тријумф, већ пропуштenu прилику – у колективној, кризној ситуацији проналази се простор препознавања и повезивања.

Док су дискурси везани за обликовање српског идентитета везани првенствено за фундаирање у славној прошлости, хрватски национални пројекат био је везан за проналажење заједничког именитеља различитим

регионалним, али и надрегионалним припадностима. Коруновић показује како је за оба процеса био пресудан не само романтичарски, већ и просветитељски импулс, у коме је било могућа истовремена глорификација повести и афирмација критичког мишљења (167). Посебну улогу у том дијалогу између светоназора има и врло важан однос према фигури владара, о коме је такође посвећена значајна пажња у монографији. Наведене теме могле би бити расветљене и имајући у виду и нека друга истраживања, попут студије *Идентитет српске књижевности* Ненада Николића, чији би налази могли додатно да обогате рецепцију дела.

У текстовима добро знаних, али и сасвим анонимних аутора *Подунавке* и *Данице илирске*, налазе се, дакле, сасвим разнородни садржаји који, без обзира на засебан квалитет, добро илуструју идентитетске (дис)континуитете у културном памћењу. Уз свест о ризику везаном за политичке деликатности које покреће читање овакве студије, показује се не само како је идеологија нераскидиво повезана са књижевним стварањем, већ и како су разлике између друкчијих (само)одређења мање него што би то неко могао доживети из савремености. Осим тога, *Музе идеологије* убедљиво показују како је питање (националног) идентитета не само психолошко, политичко, већ и књижевно питање – будући да је саусловљен књижевним стварањем. И као што многи феномени Коруновићеве књиге имају неочекиване обрте, тако и слика *муза* из наслова представља не само важан и чест мотив књижевног стварања, већ и фигуру подстицаја за стварање управо неразмрсиво идеолошко-идентитетског клупка, под чијим су нитима заплетене (не само) наше културе. Освешћивање те сложености је позив на отвореност и дискусију о томе на које све начине прошлост опстојава у садашњем добу.